

'n Bèkske mee 'n kuukske, 'n durske mee 'n duukske...

Verkleinwoorden in het Meierijs en in het Bosch

Toen ik onlangs mijn wekelijkse column onder mijn alter ego 'Klaas van Bètte' in *de Brug* en *de Rosbode* wijdde aan ons nieuwe 'prinseske', kreeg ik commentaar omdat we dat woord zo niet zouden zeggen in ons dialect. Prinsesje is ondertussen voor velen kennelijk gangbaarder, maar de rechtgeaarde dialectspreker uit de Meerij kent zeker de vorm met het typisch zuidelijke achtervoegsel -ke nog wel voor 'n durske van koninklijken bloede.

Verkleinwoorden krijgen in de Meerijsse dialecten vaak het achtervoegsel '-ke', dat is ontstaan uit het Middelnederlandse '-ekijn'. Professor Weijnen noemt dit achtervoegsel zelfs als een van de drie meest typerende kenmerken van de Brabantse dialecten. Later meer over de typische uitgang -ke. Wij hebben het gevoel dat er in Brabantse dialecten veel meer verkleinwoorden gebruikt worden dan in de Randstad. Dat dit ook typisch is voor Bosch dialect zou je zeker verwachten; het is immers de stad van Zoete lieve Gerritje. Het blijkt ook werkelijk zo te zijn. Het kleine honderdtal lemma's in verkleinvorm die in de beide delen van het 'Bosch woordenboek' werden opgenomen, tonen dit overduidelijk aan. In dit werk uit 1993 van Lex Reelick c.s. komen we onder meer tegen: *agorrentjes, beeleke, bloeikes, busselke, dèrremkes, drülleke, flietske, flosfleske, fumsupke, lutje, grumke, grutje, hauwkes, hondskulleke, jungske, juske, ketierke, kielekeikes, kremerke, krentebolleke, Krullestrùtje, kumke, kuntje, lieverkuukskes, lievermènnekes, lulletje lampekatoen, mienekes, meuleke, mèske, moffeltje, mulderke, Onze Lieve Vrouwke, poeleke, prulleke, pupke, (gruune) rùtjes, schùfke, schùtje, sesieskes, smuleke, snoffeltjes, spulleke, striepkes, stumpke, vissersmiske, zebedúske*. Ook de kinderspelletjes

hebben vaak een verkleiningsvorm in de benaming: *lesje speule, kruislesje, potje lappe, schutje speule, scholleke trappe*. Ook in het tweede deel van het 'Bosch woordenboek' dat in 2002 verscheen, vinden we nog een aantal interessante verkleinwoorden: *pliesiehoekske, (poepvrij) jèske, kluntjesvingers, lullemènnekes, moeleke, mezeltjes, pèrdjes, puuntjes (geve), scheurmikske, slofkes, Sufferdje, wouteréleke, Zandje*. Het *Gommertje*, de *Bartjes* en (hardstene) *Gerritjes* laten we ook niet graag buiten beschouwing. Veel verschil tussen Meerijs en Bosch is er op het gebied van verkleinwoorden niet te vermelden. Harry van den Berselaar geeft honderden diminutiva in zijn boek 'Wè zeet uwes'. Die zijn grosso modo identiek aan de vormen die ik uit het Rosmalens en Balkums ken. De enige afwijkende woorden die ik vond, zijn *huuike* waar wij *huudje* zeggen en waar Harry *poeuleke* schrijft, zeggen wij gewoon *pulleke*, zijn *kasje* is ons *kèsje*, *hekketje* is *hekkes-*

ke en *kaoike* is *kòjke* (kaantje). Twijfel rijst er bij de spelling *keuleke* (voor kooltje), dat bij ons *kólleke* is. Verkleinwoorden krijgen in Brabantse dialecten vaak -ke als achtervoegsel. Bovendien krijgt de voorafgaande klinker, als die het toelaat, een umlaut. Voorbeelden: *das - dèske, póp - pupke, kop - kùpke, poep - puupke* en *appel - èppelke*. Umlaut ontbreekt natuurlijk bij andere klinkers, zoals in *vis - viske*. Een aantal medeklinkers (de keelklanken, k, ng en g) krijgen -ske en eventueel umlaut bij de vorming van het verkleinwoord: *bak - bèkske, tong - tungske, doek - duukske* en *brug - brugske*. Na woorden met korte klinker die eindigen op l en n, volgt -eke: *pan - pènneke, stal - stèlleke, bol - bùlleke, ton - tunneke*.

Als het zelfstandig naamwoord een

Durskes en vrouwkes met mutskes op de Bossche Mèrt (Prentbriefkaart Stadsarchief)

lange klinker heeft, wordt die meestal verkort in het verkleinwoord. Metumlaut en de achtervoegsels levert dit bijvoorbeeld op: *haor - hurke* (haar), *haus - hùske*, *raom - rumke*, *boom - bumke*, *pook - pukske* (pook), *paol - pulleke* (paal).

Er zijn ook woorden waarbij de umlaut ontbreekt, maar wel verkorting plaatsvindt:

jaor - jórke (jaar), *klaow - klòwke* (klaus), *kaoj - kòjke* (kaantje), *lijf - léfke* (lijfje), maar ook *corsetje*, *mèùk - mòkske* (voorraad), *leer - lirke* (ladder), *skéúr - skurke* (scheur), *muûr - muurke* en *boêr - boerke*.

Verkleinwoorden van een aantal zelfstandige naamwoorden met een -d of -s aan het eind kennen geen verkorting. Dat geldt ook voor veel tweelettergrepige zelfstandige naamwoorden: *brood - bréújke*, *doos - déúske*, *ooger (aojer) - éújerke* of *oogerke* (ader).

Ook in het paar *oog - éúgske* ontbreekt de verkorting. Soms wordt er in het ene dialect wel en het andere niet verkort, bijvoorbeeld in het paar *kaomer - kimmerke* (Nistelrode) tegenover *kaamer - kèèmerke* (Rosmalen) en *doos - deuske* (Rosmalen) en *doos - duske* (Den Bosch). Als het zelfstandig naamwoord eindigt op een -t of -d, is -je meestal het achtervoegsel bij de vorming van het verkleinwoord; ook daarbij kunnen klinkerverkorting en umlaut voorkomen: *poot - pótje*, *rand - rëndje*, *hond - hundje*, *pad - pèdje*, *gèet - gètje* (geit), *meid - mèdje*, *kíest - kiesje* (kist).

Voor het merendeel van de woorden met -n aan het wordeinde en een lange klinker geldt dat ze -tje in plaats van -ke krijgen: *steen - stíntje*, *haon - hòntje*, *toon - tóntje*.

Woorden op -n met een korte klinker krijgen, zoals gezegd, -eke: *kan - kènneke*.

Ons grootje had overigens ook nog een *rittekuuleke* (Frans *reticule*: dames-tasje); verkleinwoorden maken van deze leenwoorden gaat ook op zijn Meierijs, zoals u ziet.

Ook eigennamen worden (werden) bij ons opvallend vaak in de verkleinende

vorm gebruikt. *Jèntje*, *Pietje*, *Kiske*, *Pirreke*, *Sjèfke*, *Nùlleke*, *Gurtje*, *Tummeske*, *Tienuske*, *Tieske*, *Jòske*, *Jònnuske*, *Merienuske*, *Willemeke*, *Hèrmuske*, *Naruske*, *Driekse*, *Dorruske* zijn namen die in het Rosmalen van mijn jeugd nog regelmatig voorkwamen. Voor de vrouwen gold dit misschien in iets mindere mate: *Antje*, *Mientje*, *Sientje*, *Sijntje*, *Truuske*, *Keekje*, *Joke*, *Tineke*, *Kaatje*, *Riekske*, *Toke*, *Hanneke*, *Ietje*, *Marietje*. De verkleinvorm werd hier zeker niet gebruikt om iemand klein te maken of te vernederen, integendeel! Wanneer iemand mij aanspreekt met 'haa Correke' (mijn lengte is 1.89 m.) heeft dat iets joviaals en amicaals. Zoiets gebeurt enkel als uiting van vrolijkheid en vriendschap, maar voor de meeste voornoemde oudere manennamen gold dat niet. Daar was geen vrolijkheid aan verbonden; het waren namen die in die verkorte vorm in algemeen gebruik waren en het betekende lang niet altijd dat de aangeduide persoon ook klein was... Cornelis Verhoeven merkte in dit verband ooit op dat het merkwaardig is dat we woorden verkleinen door ze groter (langer) te maken. Ook het gebruik van de verkleinde eigennamen bespraken wij eens met hem. Hij kende het verschijnsel volop uit het dorp van zijn jeugd (Udenhout). Cornelis zag in het algemene wederzijdse ge-

Bakker Verhagen bakte kuukskes.
(Prentbriefkaart Stadsarchief)

bruik van die verkleiningsvormen van eigennamen een bereidheid je eigen belangrijkheid bij voorbaat uit solidariteit op te geven. Hoe dat ook zij, het verkleinen maakt de omgang meestal gemakkelijker en vriendelijker; om te gebieden gebruiken we juist korte namen.

De huidige dubbelnamen verdragen nauwelijks verkleining: Jan-Peter, Joost-Frans, Pim-Frits, Piet-Ton. Natuurlijk is een Brabants achtervoegsel aan onze cultuurvreemde naammode ook niet besteed; Kelvin, Maikel en Colin moeten het maar zonder verkleinvormen doen.

Vermeldenswaard is in dit verband nog wel dat er heel wat verkleiningsvormen van bijwoorden in onze eerste moedertaal gebruikelijk zijn. Dat levert mooie woorden op zoals *amperkes*, *efkes* en *eeventjes*, *strakskes*, *dunnekes*, *ielekes*, *lochjes*, *ietskes*, *kalmkes*, *rustigskes*, *stillekes*, *stiekemkes*, *dunnekes*, *wèrmkes*, *zaachskes*, *rillekes* (redelijk) en *ròllekes* (van radelijk = vanzelfsprekend)... *Zuutjeskes* lijkt een dubbelvorm. Daarnaast wordt ook gezegd *zuutekes*.

We drèije d'r zuutjes 'n pinneke ('n èndje) òn.